

BATI İKTİSAT DÜŞÜNÇESİNDE SERVETE BAKIŞ¹

Ramazan KILIÇ²
Melek YILDIRIM³

ÖZET

Servet kavramı, “*Varlık, zenginlik, mal mülk*” anlamında kullanılmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere servet tek bir anlam ifade etmemektedir. Bu durumun nedeni iktisatçıların konuyu farklı tanımlamalarından kaynaklanmaktadır. Batı iktisat düşüncesinde servet konusunu en çok inceleyen Klasik İktisat düşünürleri olmuştur. Klasik İktisat düşünürleri genel olarak servete fayda açısından yaklaşmışlardır. Bu durumda, fayda sağlayan serveti olumlu olarak değerlendirmişlerdir.

Anahtar Kavramlar: Servet, Fayda, Klasik İktisat

THE VIEW OF WEALTH IN WESTERN ECONOMICS THOUGHT

ABSTRACT

The concept of wealth is used in the sense of “*being, wealth, property*”. As it is understood from the description, wealth does not mean a single meaning. The reason for this situation is due to different definitions of economists. Classical economics thinkers who are most interested in the subject of wealth in Western economics thought. The classical economics thinkers generally approached from the point of utility benefit. In this case, they evaluated the beneficial wealth positively.

Keywords: Wealth, Utility, Classical Economy

1. Giriş

Bu çalışmada; öncelikle Klasik öncesi servet anlayışı ele alınacak, daha sonra da Klasik İktisat düşünürlerin servet hakkındaki görüşlerine yer verilecektir.

¹ Bu çalışma 2017 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen “Batı ve Yakınçağ Osmanlı Toplumunda Servete Bakış Açısı” adlı Yüksek Lisans tezinden oluşturulmuştur.

² Prof. Dr. Ramazan KILIÇ, DPÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölüm Başkanı, ramazan.kilic@dpu.edu.tr

³ Melek YILDIRIM, DPÜ, Yüksek Lisans Mezunlu, melekyildirim1409@gmail.com

2. Klasik İktisat Öncesinde Servet Anlayışı

Servet kavramı ilk ve orta çağda iktisadi bir anlam belirtmemektedir. Tanrı'dan gelen bir iyilik olarak kabul etmişlerdir. Servet kazanmak için harcanan emeğin sadece fani dünya ile meşgul olduğundan servete hoşgörü gösterilmemiştir (Kumbaracıbaşı, 1976: 129).

Merkantilist sistemde servet anlayışı altın ve gümüşten oluşmaktadır. Fizyokratik sistemde ise servet topraktan oluşmaktadır.

3. Klasik İktisat Düşünürlerinde Servete Bakış Açıları

Adam Smith: Adam Smith'in "Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Araştırmalar" adlı yapıtında iktisat bilimini servet bilimi olarak ele almıştır. Geçmişte de iktisat bilimi "İlm-i Servet-i Milet" olarak anılmıştır (Tuncer, 2014: 91). Yani geçmişte bile iktisatın servet ile ilişkisi vardır.

Smith, "Ulusların Zenginliği" adlı eserinde işbölümü ve uzmanlaşma üzerinde durmuştur. Bunu anlatmak için de toplu iğne örneğini vermiştir. Ona göre, bir işçi toplu iğne üretiminde ne kadar yetenekli olursa olsun, bir günde üretebileceği iğne 20 adedi geçmemektedir. Ancak işbölümü ve uzmanlaşma olduğunda bu miktar 4.800'e çıktığını belirtmiştir (Yalçın, 1976: 179). İşbölümü sayesinde üretimin arttığı, insanların daha çok çalışarak emek harcadığı ve verimliliğin de buna bağlı olarak arttığı görülmüştür.

Smith'e göre, ekonomide büyüme olabilmesi için mübadelenin olması gerektiğini, bunun olması için de piyasanın serbest bir şekilde gelişmesini belirtmiştir. Böylelikle ekonomide büyüme hızı arttığında zenginliğin de artacağını ifade etmiştir (Raphael, 2014: 15). Smith, emeğin de serbest dolaşımından yana olmuştur. Emeği üretken emek ve üretken olmayan emek olarak ikiye ayırmıştır. Ona göre üretken emek; fiziksel mal üreten emektir. Üretken olmayan emek ise hizmet üreten emektir (Yayla, 2000: 71).

Servete bakış açısına bakıldığında Smith'e göre milli zenginlik, sadece maddi eşyalardan oluştuğu için, maldan söz ettiğinde özellikle maddi eşyayı aklında bulundurmıştır (Amonn, 1953: 62). Servetin asıl kaynağının işbölümü olduğunu söyleyen Smith, altın ve gümüşü servet kaynağı olarak görmemiştir. Üstelik Fizyokratların servet anlayışı olan toprağı da servetten saymamıştır.

Ona göre evrende oluşan tüm servet emekten yani çalışmadan

doğmaktadır. Mala nitelik kazandıran, ona şeklini verip, faydalı olmasını sağlayan şeyin emek olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda, nüfusun çok olması da Smith'e göre zenginlik anlamına gelmektedir. Çünkü artan bir nüfus, daha çok üretip daha çok emek harcama demektir. Serveti artırmak için de tasarruf yapmak gerektiğini ifade etmiştir (Ersoy, 2008: 297).

Thomas Robert Malthus: Malthus, "Nüfus Üzerine Bir Deneme" adlı eseriyle meşhurdur. Malthus'a göre nüfusta hızlı artışlar yaşanmasından dolayı sefalet ve kıtlık yaşanacağını vurgulamıştır. Nüfusun hızlı artışından yana olmamıştır.

Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" adlı yapıtına Malthus "Ulusların Yoksulluğu" adını vermiştir. Malthus, nüfus patlamasının sefaletle yol açacağını vurgulamıştır (Barber, 1967: 64-73). Smith, nüfusun artışına olumlu bakarken Malthus, olumsuz bakmıştır.

Malthus'a göre, nüfusta artış yaşanması serveti artırmaz. Ona göre, sermayenin sürekli artması gerekmektedir (Bell, 1953: 211). Smith ile Malthus'un servet görüşü karşılaştırıldığında; Smith, servete emek olarak bakarken, Malthus ise serveti, bireye fayda sağlayan maddi kıymet olarak görmüştür. Emegün ürünü olmayan kıymetli nesnelere de Malthus servetten saymıştır (Ersoy, 2008: 328).

David Ricardo: Ricardo, değer ve zenginlik kavramı aynı anlama gelmemektedir. Ona göre değer, bollukla ilgilenmez. Değer dediği şey, üretimin zorluğuna bağlıdır demiştir. İmalatla uğraşan bir kişi sürekli aynı değeri üretmektedir ancak her zaman aynı zenginliği vermemektedir demiştir (Ricardo, 2001: 198).

Ricardo, emeği bir mal olarak görmekte ve bu malın fiyatını da ücret olarak görmektedir (Kumbaracıbaşı, 1976: 57-58). Ona göre emek az olduğunda pahalı, çok olduğunda ucuz olmaktadır (Ricardo, 2007: 85-86).

Ricardo'ya göre servet, eski heykeller, resimler, tablolar, el yazması nadir kitaplar ve eski sikke gibi tekrardan üretilemeyen malların değerini kıtlıklar belirli kılmaktadır. Bu tür malların aynısı yeniden üretilmemektedir. Bu yüzden fiyatları artırılıp azaltılamamaktadır. Bu tür malları almak isteyen kişilerin ise maddi güçleri ve zevkleri etkili olmaktadır (Ersoy, 2008: 337). Ricardo'ya göre bu tür mallar yani kıt kaynaklar servet kaynağıdır. Bu malların yeniden üretilmemesi kıt oluşuna bağlıdır.

Jean Baptiste Say: Say, Smith'in emeği maddesel olarak tanımlamasına karşı çıkmıştır. Böylece Say, Smith'in üretken emek ve üretken olmayan emek düşüncesini de yok etmiştir (Denis, 1997: 329).

Say de Smith'in görüşü gibi serbest ticareti savunan iktisatçılardan birisi olmuştur. Mal ve hizmetlerin milletlerarası düzeyde serbest bir şekilde dolaşılması amacıyla gümrüklerin kaldırılmasını dile getirmiştir

(Kılıç, 2015: 74).

Say'ın servete yönelik düşüncesi önceki düşünürlerden farklı olmuştur. Say'e göre servet, beceri ve yetenek barındıran herşey servet kaynağı olmuştur. Örneğin, doktorlar, müzisyenler, ressamın hizmetleri gibi maddi olmayan ürünleri servet saymıştır. Ona göre, bir ressamın eseri değer taşıdığından servet sayılabiliyorsa, müzikle uğraşan kişinin de ortaya koymuş olduğu eser de servet sayılmaktadır (Connel, 1949: 31). Smith, serveti emek olarak görürken Say, beceri ve yeteneği servetten saymıştır.

John Stuart Mill: Faydacılık kavramıyla ün kazanmıştır. Ona göre bireyin faydasının maksimum düzeye çıkarken aynı zamanda toplumun faydası da maksimum düzeye çıkmaktadır (Yayla, 2000: 77). Mill, tüm bireylerin eşit olduğunu düşünerek faydacılık ilkesinin de eşit olduğunu dile getirmiştir. Haz ve ıstırap kavramları üzerinde durmuştur ve haz ona göre iyi, ıstırap ise kötüdür. Bireyler, hazzı sürekli takip eden hayvanlar gibi olduğu görüşünü savunmuştur (Tannenbaum ve Schultz, 2007: 358-362).

Mill'in servet görüşü Smith'in görüşünden farklıdır. Mill, mübadele değeri olan, yararlı ve beğenilen şeyleri aynı zamanda tasarruf yapılan şeyleri servet kabul ederken, Smith, sadece emeği servetten saymıştır (Connel, 1949: 32). Mill, Say'ın servet görüşünü de kabul etmiştir. Mill de Say gibi beceri ve yetenekleri servet olabileceği görüşünü savunmuştur.

Jeremy Bentham: Bentham da Mill gibi faydacılık ilkesiyle ünlenmiştir. Faydacılık ilkesinin insan davranışları ve hukuk biliminde en önemli ilke olduğunu belirtmiştir. İyi kelimesi yerine fayda kelimesinin alması gerektiğini dile getirmiştir (Denis, 1997: 232-233).

Bentham, bireylerin işlerini, ilişkilerini sürdürebilmeleri için, hangi varlığın kime ait olduğunu öğrenebilmek için de sivil hukuk organı olması gerektiğini savunmuştur. Bentham'ın ideal ekonomisi özel mülkiyet sistemini gerekli kılmaktadır. Bentham mülkiyet hakkını doğal hak olarak kabul etmez. Bentham'a göre bu hak, yasalara göre bazı bireylere verilmiş olan bir haktır. Özel mülkiyet insanı daha çok çalışmaya ve daha çok üretim yapmaya özendirir. Bu durum toplum için de faydalıdır. Üretimin artması, birey ile toplumun refahını yükseltmiş olduğu görüşündedir (Taylor, 1960: 138-139).

Haz ve ıstırap üzerinde duran düşünür olmuştur. Ona göre haz ve ıstırap parayla ölçülmektedir. Daha sonra para ile sahip olunan niteliklerin, harcanan para ile tutarsız olduğunu belirtmiştir (Denis, 1997: 234). Ona göre, bireye fayda sağlayan iyi ve mutluluk verici, ıstırap sağlayan ise kötü ve üzüntü verici olarak yorumlamıştır (Savaş, 2007: 303-304).

Bentham, bireylerin fayda seviyelerini maksimum seviyeye

çıkartabilmeleri için serbest çalışmaları gerektiğini yani “Bırakınız yapınlar bırakınız geçsinler” ilkesini benimsemiştir (Yayla, 2000: 76-77).

Servete bakış açısına bakıldığında Bentham, devletin girişimde bulunmaması milletin servetini ve mutluluğunu artırdığını belirtmiştir. Ona göre devlet, bireyler üzerinde sınırlama koyar, her sınırlama koymasında bireye ıstırap verdiğini söylemiştir (Savaş, 2007: 305). Devletin insanlar üzerinde sınırlama koyması Bentham’a göre milletin servetini azaltmaktadır.

Nassau William Senior: Senior, Malthus’un nüfus teorisinin izini sürmüştür. Malthus, nüfusun artışının kıtlık ve sefaletle yol açacağını belirtmiştir. Aynı şekilde Senior da nüfusun artışından yana olmamıştır (Bell, 1953: 246-247).

Senior, sosyal felsefe yerine siyasal iktisat üzerinde yoğunlaşmıştır. Siyasal iktisat’ı sadece serveti artırmayı amaçlayan bir bilim olarak görmüştür (Ersoy, 2008: 355).

Senior, değer konusunda üretim maliyetini önemli görmüştür ve değeri eşyanın arzının kıt olmasına bağlamıştır (Bell, 1953: 248).

Servete yönelik düşüncesine bakıldığında, Senior serveti, doğada az bulunan fayda sağlayan tüm mal ve hizmetleri servetten saymıştır (Savaş, 2007: 367-369). Aynı zamanda serveti, doğada az bulunan, yararlanılabilen, aktarılabilen nesnelere olarak da tanımlamıştır. Kullanılabilirlik açısından serveti, doğrudan ya da dolaylı bir şekilde zevk veren ya da ıstırapı azaltan nesne olarak açıklamıştır (Ersoy, 2008: 357).

4. Sonuç ve Değerlendirme

İlkçağdan batı toplumuna kadar servet anlayışı farklılıklar göstermiştir. İktisatın kurucusu Adam Smith’in servete yönelik düşüncesinden dolayı İktisat bilimi üzerindeki etkisi fazla olmuştur.

Klasik İktisat öncesinde ilk ve orta çağda servet iktisadi bir anlam ifade etmemektedir. Tanrı’nın vermiş olduğu bir iyilik olarak görmüşlerdir. Daha sonraki dönemlerde Merkantilistlerin servete altın ve gümüş olarak baktıkları, Fizyokratların ise tarımı yani toprağı servet saydıkları görülmüştür.

Klasik düşünürlerin servet anlayışına bakıldığında, Adam Smith’in servetin kaynağı sadece işbölümü olduğu yani emeği ve çalışmayı servetten saymıştır. Merkantilistlerin ve Fizyokratların servet anlayışını kabul etmemiştir. Smith’e göre insan hangi alanda uzmanlaşsa o alanda üretimini yapması gerektiğini uzmanı olmadığı alanda ise malları başka bir ülkeden alması gerektiğini söylemiştir. Ona göre, dünyada oluşan bütün servetler emek sayesinde olmuştur. Ürünler şekline veren ve yararlı

olmasını sağlayan şeyin emek olduğunu vurgulamıştır. Böylece toplumun zenginleştiğini belirtmiştir. Üstelik Smith, nüfusun fazla olmasını da zenginlik olarak görmüştür. Çünkü bir ülkenin istihdam edilebilmesi için fazla nüfusun olması gerektiğini söylemiştir. İyimser düşünür olan Smith, nüfus artışını zenginlik olarak görmüştür.

Malthus ve Smith'in servet görüşü karşılaştırıldığında Smith serveti emek olarak açıklamıştır. Malthus ise serveti, faydalı ve gerekli olan maddi kıymet olarak görmüştür. Malthus'a göre, üretken emek maddi serveti oluşturmaktadır ancak toplumsal hizmetlerle ilgili olan emeği üretken emek türü olarak ifade etmiştir. Malthus serveti hem maddi hem de manevi olarak düşünmüştür.

Servete başka bir yönden bakan düşünür Ricardo olmuştur. Ricardo'ya göre servet, eski heykeller, tablolar, nadir kitaplar ve eski sikkeler yani kıt olan kaynaklar birer servet kaynağı olmuştur.

Servete başka bir açıdan bakan düşünür Say olmuştur. Say'e göre servet beceri ve yetenek gerektiren her şey servet sayılmaktadır. Örneğin, doktorlar, müzisyenler, ressamalar. Mill'in görüşü de Say'in servet anlayışına benzemektedir. Mill de Say gibi beceri ve yeteneği servet olarak görmüştür. Aynı zamanda değişim değeri olan, fayda sağlayan, yararlı şeyler de ona göre birer servettir.

Bentham'a göre servet anlayışı, devletin girişimde bulunmamasıyla sağlanacaktır. Çünkü ona göre devlet, insanlar üzerinde bir sınırlama koyar ve bu sınırlama sonucunda insan her defasında acı çektiğini ifade etmiştir.

Senior ise serveti, doğada az bulunan, çabucak değiştirilen, fayda sağlayan her şeyi servetten saymıştır. Görüldüğü gibi Adam Smith'in servet anlayışı ile diğer düşünürlerin servet anlayışı oldukça farklı olmuştur.

KAYNAKÇA

- AMONN, Alfred, (1953), Cemiyet İktisadında Ana Mefhumlar, Ana Meseleler, İloğlu, Asım, Süreyya, (Çev), İsmail Akgün Matbaası, İstanbul.
- BARBER, William J, (1967), A History of Economic Thought, Penguin Books, England.
- BELL, John, F., (1953), A History of Economic Thought, The Ronald Press Company, New York.
- CONNEL, John W. Mc., (1949), Büyük İktisatçıların Temel Doktrinleri, Çalika, Hurşid, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul.

- DENIS, Henri (1997), Ekonomik Doktrinler Tarihi 1, Tokatlı, Atilla, (Çev), Sosyal Yayınlar, 3.Basım İstanbul.
- ERSOY, Arif (2008), İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi, 3. Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KILIÇ, Ramazan, (2015), İktisadi Düşünce, Akademi Titiz Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- KUMBARACIBAŞI, Onur, (1976), Ekonomik Doktrinler ve Ekonomik Düşüncenin Evrimi, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 102, 3. Baskı, Ankara.
- RAPHAEL, David, D., (2014), Adam Smith, Erdem, Ekrem ve Çelenk, A., Aslıhan, (Çev), 1. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara.
- RICARDO, David, (2001), On The Principles of Political Economy and Taxation, Batoche Books, Canada.
- RICARDO, David (2007), Ekonomi Politîğın ve Vergilendirmenin İlkeleri, Ertan, Tayfun, (Çev.), Belge Yayınları, İstanbul.
- SAVAŞ, Vural Fuat, (2007), İktisadın Tarihi, Siyasal Yayınevi, 5. Baskı, Ankara.
- TAYLOR, H.Overton, (1960), A History of Economic Thought, Mcgraw-Hill New York.
- TUNCER, Selahattin, (2014), İktisadi Servet Mefhumu, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 22, Sayı: 3-4, ss. 91-108.
- YALÇIN, Aydın, (1976), İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, Ankara.
- YAYLA, Atilla, (2000), Liberalizm, Liberte Yayınları, 3. Baskı, Ankara.